

เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ ความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนเพิ่มขึ้น ส่วนรายจ่ายครัวเรือน และจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลดลง

สามารถสรุปรูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ได้เป็น 6 ขั้นตอนดังนี้ 1) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 2) ทศนศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบ 3) ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชน 4) ร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการ และเลือกกิจกรรมที่จะนำไปปฏิบัติที่เหมาะสม 5) ลงมือปฏิบัติ และ 6) คืบความรู้อุ้ชุมชน

คำสำคัญ: เศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาชุมชน การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

Abstract

The purpose of the research were to analyze current conditions, problems and needs of Community Economic Development for Self-Sufficiency and Sustainable a case study of Ban , Ban Srisuk Sub-District, Kantharawichai District, Maha Sarakham province, 2) to design a model of Community Development for Sustainable Self-Sufficiency, and 3) to try a model out on the target population. The research methodology was divided into three phases:

1.Pre-research phase focused on improving relationships of researcher, community leaders, family leaders and officers. The activities consisted of 1) improving relationships with community, 2) surveying and studying community and 3) preparing staff and collaborative networks.

2. Research phase focusing on designing and developing a model of Community Economic Development for Sustainable Self-Sufficiency. The activities included study and analysis of 1) community problems, and 2) design and development of a model.

3. Model implementation and evaluation focused on evaluating the model by comparing the outcomes before and after using the model. The evaluation focused on 7 dependent variables: family income, family expense, amount of crops, number of animals, mushroom, amount of consuming products and satisfaction. MANOVA (Repeated Measure) was employed for the comparative analysis.

Results of the research were as follows:

1. The finding showed that the main problems in community were lack of occupational knowledge and skills of farmers, bad crop harvest including low income. The needs of people in community were development of occupation knowledge and skills and extra income.

2. The study showed that the model of Community Development for Sustainable Self-Sufficiency consisted of 10 activities: 1) The Mi-dyed fabrics Threat, 2) Career promotion fund, 3) self-growing vegetables, 4) improving landscape, 5) raising indigenous chickens, 6) raising home pigs, 7) organic fertilizer, 8) fruit growing 9) organic farm , and 10) mushroom reproduction.

3.The finding indicated that family income, family expense, amount of crops, number of animals, mushroom, amount of consuming products and satisfaction of the people after and before using the model were different at the .05 level of statistical significance. The research

showed that family income, amount of crops, number of animals, mushroom, and satisfaction of the people after using the model were increase but family expense and amount of consuming products were decrease.

In conclusion, the model of Community Development for Sustainable Self-Sufficiency is composed of six steps: 1) building community relations, 2) a study visit to the community development model, 3) contextual study and need analysis, 4) participatory need analysis and activity selection, 5) action, and 6) knowledge transfer to community.

Keywords: Community Development, Sustainable Self-Sufficiency

บทนำ

ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) สังคมไทยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวาง ส่งผลให้ประเทศไทยเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันสูงขึ้นในหลายด้าน และสามารถปรับตัวรับกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะข้อผูกพันที่จะเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558 จึงจำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็ง ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง [1]

แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศ จึงเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นกลไก ที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ คือการบริหารจัดการประเทศภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว จึงเป็นการใช้จุดแข็งและศักยภาพที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ [1]

จากผลการศึกษาปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ อันส่งผลกระทบต่อประชาชนในทุกภาคส่วนของสังคม ซึ่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้กำหนดให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับความสมดุลของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม อันเป็นแผนปฏิรูปความคิด ซึ่งสถานะของไทยในขณะนั้น ถือว่า “เศรษฐกิจไม่ดี สังคมและสิ่งแวดล้อมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” [2] และเป็นโอกาสทบทวนวิถีชีวิต ทบทวนระบบเศรษฐกิจกันใหม่ ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจพึ่งคนอื่น เป็นโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทาน “เศรษฐกิจพอเพียง” ปรัชญาหรือฐานคิดเพื่อระบบเศรษฐกิจใหม่ที่มั่นคง [3]

ปัญหาที่สำคัญของชุมชนวันนี้ คือ ปัญหาหนี้สิน หลายครอบครัวในชุมชน เป็นหนี้ ธ.ก.ส. เป็นหนี้เงินกู้ นอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง และเป็นหนี้ที่กู้ไปใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวันของครอบครัว ซื้อมือถือกิน หรือซื้อข้าวของเครื่องใช้ทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็น การแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน โดยการผนึกพลังของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาจนหนี้สินได้ด้วยระบบเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากความคิดและความตั้งใจที่จะ “จัดระเบียบ” การกิน การอยู่ การทำงานของชุมชนใหม่ จัดการโดยการทำกินเองใช้เองในส่วนที่ทำได้ เชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้สัมพันธ์กันแบบเกื้อกูลอย่างน้อยในสี่ห้าอย่าง คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ และปุ๋ย ถ้าหากจัดการแบบเชื่อมโยงหรือเกื้อกูลก็จะเกิดกิจกรรมอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ทำให้เกิดโรงสีข้าว ปลายข้าว ร้า แกลบ อ้อย มัน อาหารสัตว์ แก๊สชีวภาพ เชียงหมู พันธุ์ไม้ น้ำผลไม้ ไวน์ เหล้า ยาสมุนไพร แชมพู น้ำยาล้างจาน สบู่ น้ำยาซักผ้า น้ำปลา ปลา ร้า ผงชูรส และอื่นๆ ซึ่งก็แล้วแต่ว่าแต่ละชุมชน อยากรจะทำเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองของเครือข่ายในท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่ได้เอาตลาดใหญ่เป็นเป้าหมาย ซึ่งการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้ก่อให้เกิดผลทวีคูณ เพราะเป็นกิจกรรมที่เสริมกันไม่ใช่แยกจากกัน หลายกิจกรรมเกิดขึ้นใหม่เพื่อเสริมกิจกรรมเดิม เช่น ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกข้าวโพด ปลูกถั่วเพื่อทำอาหารสัตว์ เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ปลูกอ้อยไว้ทำน้ำอ้อย น้ำตาลทรายแดง เป็นอาหารสุขภาพในชุมชน และเอาไปทำปุ๋ยชีวภาพ โดยที่การวางแผนการผลิตและบริโภคไปพร้อมกันเช่นนี้ทำให้ไม่มีอะไรเหลืออะไรขาด เป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอดีไม่เหลือไม่ขาด [3]

จังหวัดมหาสารคามใช้ประเด็นยุทธศาสตร์ยกระดับมาตรฐานการครองชีพและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยมีเป้าประสงค์เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และรับผิดชอบต่อสังคม และมีกลยุทธ์เพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมให้แก่ประชาชน รวมทั้งแสวงหาช่องทางในการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับประชาชนโดยมีตัวชี้วัดดังนี้ 1) ร้อยละของรายได้เฉลี่ยของประชาชนมีอัตราที่เพิ่มขึ้น มีค่าเป้าหมายในปี พ.ศ. 2556 ร้อยละ 7 2) ร้อยละของจำนวนครัวเรือนยากจนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. มีอัตราลดลง มีค่าเป้าหมายในปี พ.ศ. 2556 ร้อยละ 70 3) ร้อยละของผู้ผลิตในชุมชนมีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตและสินค้าเพิ่มขึ้น มีค่าเป้าหมายในปี พ.ศ. 2556 ร้อยละ 16.5 4) ร้อยละของประชาชนมีความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตได้ มีค่าเป้าหมายในปี พ.ศ. 2556 ร้อยละ 70 และ 5) จำนวนของชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มขึ้น มีค่าเป้าหมายในปี พ.ศ. 2556 ร้อยละ 40

หมู่บ้านดอนแดง หมู่ที่ 2 ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตำบลศรีสุข อยู่ติดกับถนนกันทรวิชัย – เชียงยืน (กม 7) ห่างจากตัวอำเภอกันทรวิชัย 7 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองมหาสารคาม 23 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด ประมาณ 280 ไร่ จากพื้นที่ทั้งหมด 280 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 42 ไร่ ที่นา 197 ไร่ ที่ทำไร่ 24 ไร่ มีครัวเรือนจำนวน 58 ครัวเรือน ประชากร 365 คน แยกเป็นชาย 192 คน หญิง 173 คน พื้นที่หมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มสลับกับโคก อาชีพหลักของชาวบ้าน คือ เกษตรกร เช่น ทำนา เลี้ยงสัตว์ และ รับจ้างทั่วไป จากการที่คณะผู้วิจัยได้ลงเก็บรวบรวมข้อมูลในเบื้องต้นพบว่าประชาชนในหมู่บ้านนี้มีปัญหาในการดำรงชีวิตหลายประการ อาทิ พื้นที่นาส่วนใหญ่ขาดแหล่งน้ำทำการเกษตร ฝนเพียงอย่างเดียว ไม่มีงานทำนอกฤดูทำนา รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ขาดแหล่งอาหาร แหล่งหากิน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นโคก เป็นที่ดอน ประชากรส่วนใหญ่ประสบภาวะยากจน เป็นหนี้สิน ที่ทำกินไม่เพียงพอ ที่ทำกินส่วนใหญ่แห้งแล้ง และมีการใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือย ดินนิสยบริโภคนิยมที่ไหลบ่าเข้าสู่ชนบททั่วทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่สามารถพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนได้ โดยเฉพาะในการซื้อหาข้าวปลาอาหารในการดำรงชีวิตประจำวัน ทำให้ขาดความมั่นคงทางด้านอาหาร (Food Security)

ประชาชนในหมู่บ้านดอนแดง ร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกันทรวิชัย สำนักงานเกษตรอำเภอกันทรวิชัย ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอกันทรวิชัย สำนักงานปศุสัตว์อำเภอกันทรวิชัย ร่วมกับคณะผู้วิจัยต้องการนำแนวคิดการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในการยึดอยู่ยึดกิน (ทำอยู่ทำกิน) ในชีวิตประจำวัน เน้นการพัฒนาชุมชนในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านดอนแดง

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยเน้นการ ลดรายจ่าย ด้วยกิจกรรม โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการลดรายจ่ายจากการซื้อหาอาหารในชีวิตประจำวัน คือ ปลูกพืชแทบทุกชนิดและเลี้ยงสัตว์แทบทุกชนิดที่ครอบครัวตนเองกินและเคยซื้อเป็นประจำจากร้านค้า เพื่อหยุดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น จนก้าวหน้าไปสู่เหลือกินแล้วเอาไปขาย เป็นการ เพิ่มรายได้ แก่ครัวเรือนหากเหลือจากการบริโภค ซึ่งจะเป็นการทดลองใช้และประเมินผลการพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนที่คณะผู้วิจัยและชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการทำอยู่ทำกินในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของชุมชนนี้ มีการติดตามประเมินผลการพัฒนาร่วมกันของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ฉะนั้น การพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้มุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจากความสมดุล ความพอประมาณอย่างมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุนทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนมีการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองอย่างเพียงพอพึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน บนพื้นฐานการเคารพความ

หลากหลายทางวัฒนธรรม นำสู่การมีส่วนร่วม การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีความสามารถที่จะปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุข อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในภาพรวม ทั้งทางตรงและอ้อม

คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาให้ได้องค์ความรู้ที่สอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาประเทศ จึงทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน” เพื่อค้นหารูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมในการเป็นต้นแบบ หรือเป็นแนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนมีการพัฒนาด้านตนเองอย่างยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ด้านอาหารในการดำรงชีวิตประจำวัน การซื้อสิ่งอุปโภคบริโภค ลดการพึ่งพาสินค้าที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันจากภายนอกชุมชน ซึ่งจะเป็นโยบายขึ้นต่อครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติต่อไป

1. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน บ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
- 1.2 เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน บ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
- 1.3 เพื่อทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน บ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดว่าด้วยการพัฒนาแบบยั่งยืน

แนวคิดว่าด้วยการพัฒนาแบบยั่งยืน เป็นแนวความคิดที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน ตามที่ UNFPA ได้รวบรวมคำอธิบายเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืนดังนี้ การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนเน้นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นและในระดับโลกโดยรวมเพื่อชนรุ่นหลัง และเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง [4] แนวคิดดังกล่าวเป็นการจุดประกายแห่งการรักษามรดกทางทรัพยากรทางธรรมชาติ การทำให้คุณภาพของชีวิตมนุษย์ดีขึ้น ในลักษณะเศรษฐกิจแบบยั่งยืนเป็นเศรษฐกิจที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้ได้ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพในระบบของเศรษฐกิจในภาวะที่มีดุลยภาพทางระบบนิเวศวิทยา ประเด็นนี้น่าจะพิจารณาว่า ความยั่งยืนนั้นอยู่ที่ระดับ (Level) ของการนำเอาทรัพยากรทางธรรมชาติไปใช้ ยิ่งในสภาวะปัจจุบันที่การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจที่เน้นในเรื่องคุณภาพจึงเป็นปัญหาว่าเท่าที่ทรัพยากรมีอยู่ ณ ปัจจุบัน และการนำไปใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์นั้นทำอย่างไรจึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด จากประเด็นนี้น่าจะนำไปสู่ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมประชากรกับการพัฒนาแบบยั่งยืน

ประชากรของประเทศนับว่าเป็นปัจจัยหลักสำหรับการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเห็นได้จากนโยบายการพัฒนาประเทศ มุ่งที่จะลดภาวะการเจริญพันธุ์ แต่บางครั้งเกิดความขัดแย้งในตัว เพราะการลดภาวะการเจริญพันธุ์มีผลกระทบต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจหรือไม่ ประเด็นนี้ควรศึกษาเช่นเดียวกัน เนื่องจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมนั้นล้วนต้องอาศัยทุนมนุษย์ ความสัมพันธ์ทางการค้า การขยายตัวของเศรษฐกิจและความยากจนของคนในชาติ เมื่อประชากรเพิ่มขึ้น โดยไม่มีกรควบคุมนั้นจะนำมาซึ่งความยากจน หากรัฐไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะมาจัดสรรสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้ ในขณะที่เดียวกันหากประชากรในประเทศได้รับการจัดสรรทางการศึกษาจากรัฐเป็นอย่างดี ส่งผลให้มีรายได้มีโอกาสที่ดีกว่าด้านอาชีพ เหล่านี้ล้วนส่งผลให้สุขภาพของประชาชนดีขึ้นและอัตราการตายของทารกก็อยู่ในระดับต่ำ มีแรงงานที่มีคุณภาพ สตรีมีฐานะทางการเงิน

สุขภาพดี กลายมาเป็นตัวกำหนดให้ระดับภาวะการเจริญพันธุ์คงสูงอยู่ ดังนั้นความยากจนและอัตราการเจริญพันธุ์สัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนามีความเป็นไปได้หากมีอัตราการเจริญพันธุ์ลดลง โดยกลุ่มประเทศในโลกที่สามซึ่งควรดำเนินการไปพร้อมๆ กับนโยบายการวางแผนครอบครัว การสาธารณสุข การพัฒนาชนบทและการศึกษา

โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาด้านสาธารณสุขมักเป็นสัดส่วนน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับงบของรัฐทั้งหมด (International Bank for Reconstruction and Development) และมักจัดสรรให้แก่เขตเมืองเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในโรงพยาบาลซึ่งประกอบด้วยเทคโนโลยีการแพทย์ขั้นสูงที่ต้องใช้งบประมาณค่อนข้างมาก และผู้ที่ใช้บริการส่วนใหญ่ก็มักเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในเมือง มีฐานะดี สาเหตุที่สำคัญที่งบประมาณด้านสาธารณสุขได้รับสัดส่วนค่อนข้างต่ำ ได้แก่ การที่นักวางแผนมักจะมีแนวคิดที่ว่าค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค (Consumption Expenditure) แทนที่จะพิจารณาว่าเป็นการลงทุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ (Productive Investment) หรือเป็นการลงทุนด้านสังคมต่อบุคคล (ซึ่งรวมทั้งทุนมนุษย์) ซึ่งหมายถึงการศึกษา สุขภาพ และความชำนาญของแต่ละบุคคล การกระจายบริการด้านสาธารณสุขให้ประชากรส่วนใหญ่นับว่ามีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ [4]

2.2 ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นักเศรษฐศาสตร์ส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมิได้เพิ่มสวัสดิการความเป็นอยู่ของประชาชน แต่กลับทำให้สวัสดิการเลวลง ประเด็นที่เป็นข้อโต้แย้งของการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรและผลผลิตคือ จะทำให้สิ่งมีชีวิตอื่นๆ สูญพันธุ์ไป กล่าวได้ว่าสิ่งต่างๆ ในโลกนี้มีคงที่และจะเริ่มขาดแคลนเมื่อมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากขึ้น อุปสงค์ต่ออาหารที่เพิ่มขึ้นของประชากรกลุ่มที่มั่งคั่งร่ำรวยเป็นเหตุให้ชาวนาต้องใช้ดินทุกตารางนิ้วอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ความจริงมีอยู่ว่า ที่ดินมีคงที่การเพิ่มขึ้นของประชากรและผลผลิตจะทำให้ราคาของผลผลิตสูงขึ้น และกระตุ้นให้เจ้าของที่ดินเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น Mishan ได้เสนอให้เห็นความแตกต่างระหว่างคำว่า Modernists และ Environmentalists พวกเขา Modernists ต้องการบริโภคสินค้าและบริการให้ได้มากที่สุด ฉะนั้นพวกเขาจะชอบนโยบายทุกนโยบายที่ทำให้อัตราการเจริญเติบโตของผลผลิตอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น พวกเขาไม่สนใจต่อคุณภาพชีวิต เช่น เสี่ยงรบกวนและความสับสนวุ่นวายของการดำรงชีวิต ส่วนพวกเขา Environmentalists เต็มใจที่จะสละความสะดวกสบายที่ได้รับจากผลผลิตของเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขมากขึ้น

สมทรง บรรจงธิดาทันต์ [5] ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาบ้านหัวคู ตำบลพระยาบันลือ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า แนวทางการจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านหัวคู ตำบลพระยาบันลือ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นกระบวนการพัฒนาที่ส่งผลสร้างความเข้มแข็ง และยั่งยืนในระดับพื้นที่ ภายหลังจากหมู่บ้านประสบวิกฤตอุทกภัย น้ำท่วมภาคกลางปลายปี พ.ศ. 2554 แนวทางการจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ได้สร้างพื้นที่ทางสังคมด้านงานพัฒนาชุมชน โดยชาวบ้านจำนวน 37 ครัวเรือน ต่างได้ร่วมกันพลิกฟื้นสถานการณ์ที่เลวร้ายให้หวนคืนกลับสู่สภาพเดิมลักษณะการตั้งรับปรับตัว ด้วยวิธีการประยุกต์ใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นทุนทางสังคมระดับหมู่บ้าน น มาสร้างกลไกขับเคลื่อนเป็นแนวทางการจัดการปัญหาส่งผลต่อการดำรงอยู่ของบ้านหัวคูไม่ต้องล่มสลาย ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งด้านที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน อาชีพ รายได้ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีไม่ให้สูญหายไปพร้อมกระแสการพัฒนาเพื่อก้าวไปสู่การสร้างความทันสมัยก็ตาม

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล [6] ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน: การเชื่อมโยงชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงและหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ บุรีรัมย์และสุรินทร์ พบว่า ความเชื่อมโยงเศรษฐกิจพอเพียงกับหมู่บ้านรักษาศีล 5 คือ “ประโยชน์สุข” โดยการนำไตรสิกขา ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ครอบคลุมการดำรงชีวิตทุกด้าน ส่วนชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงและหมู่บ้านรักษาศีล 5 นั้นมีหลักการที่เน้นแก้ปัญหาสังคมในระดับรากหญ้า สำหรับรูปแบบบูรณาการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และหมู่บ้านรักษาศีล 5 คือ รูปแบบที่มีระดมให้ดำเนินการของทุกภาคส่วน ซึ่งจะบูรณาการเชื่อมโยงให้ทุกเครือข่ายทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งกลยุทธ์ที่จะดึงเอาความรู้ความสามารถของปราชญ์ชาวบ้าน หรือคนในชุมชน ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กลไกทางสังคม เพื่อให้สามารถนำมาใช้พัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 1) แหล่งความรู้ชุมชนแบ่งออกเป็น องค์กรชุมชน และ สื่อต่างๆ 2) แหล่งภูมิปัญญาชุมชน แบ่งออกเป็น คน และ กิจกรรมอื่นๆ 3) ความสัมพันธ์ บ้าน วัด โรงเรียน กับ แหล่งความรู้และแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน บ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งคณะผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการศึกษาออกเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมการ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน หัวหน้าครัวเรือนและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาคีต่างๆ โดยมีรายละเอียดของกิจกรรมที่ดำเนินการดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การสร้างสัมพันธ์กับชุมชน (Build-up Rapport) ซึ่งคณะผู้วิจัยจะต้องลงพื้นที่เพื่อพบปะกับบุคคลต่างๆ ในชุมชนที่มีส่วนสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัยหรือประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย พูดคุยแนะนำตัวเองเพื่อให้ทุกฝ่ายได้ทราบถึงเป้าหมายและความต้องการการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมการวิจัย อันจะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจ และนำชาวบ้านไปทัศนศึกษาดูงานบ้านดอนมัน จ.มหาสารคาม ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศด้านการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ เพื่อสร้างความมั่นใจแก่ชาวบ้านว่าแนวทางการพัฒนาดังกล่าวนี้มีความเป็นไปได้จริง

กิจกรรมที่ 2 การสำรวจและการศึกษาชุมชน (Surveying and Studying Community) เป็นขั้นตอนการศึกษาข้อมูล ลักษณะทางกายภาพและแหล่งทรัพยากรต่างๆ ภายในชุมชน รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ซึ่งคณะผู้วิจัยจะใช้แบบสัมภาษณ์ การสังเกต การจดบันทึก และถ่ายภาพสถานที่ต่างๆ ประกอบกับการศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักฐานจากหน่วยราชการหรือองค์กรพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมที่ 3 การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ กิจกรรมนี้มุ่งเน้นให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการวิจัย เช่น การเตรียมคนในชุมชน เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้านเพื่อเป็นแกนนำในการปฏิบัติงานวิจัย ซึ่งในทางปฏิบัติจะมีการเตรียมคน 3 กลุ่ม คือ เตรียมคนในชุมชน เตรียมนักพัฒนา และเตรียมนักวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในบ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 58 คน จาก 58 ครัวเรือน

การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแนวคำถาม เพื่อการสัมภาษณ์ เพื่อสำรวจและศึกษาชุมชน ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือขึ้นตามขั้นตอนดังนี้

- 1.ประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจและศึกษาชุมชน
- 2.กำหนดและเขียนแนวคำถามและนิยามคำศัพท์ในเชิงปฏิบัติการตามกรอบแนวคิด

3. สร้างแนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ ในเรื่องบริบทชุมชน สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ ในการพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ตรวจสอบประเด็นต่างๆ ตลอดจนความถูกต้องด้านภาษา และนำมาปรับปรุงเป็นแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์
4. การเก็บรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ด้วยตนเอง
5. เก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแนวคำถาม

ระยะที่ 2 ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase) ประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (Problem Identification and Diagnosis) ขั้นนี้จะเน้นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากระยะที่ 1 และการให้การศึกษากับชุมชน โดยการอภิปรายและถกปัญหา (Dialogue) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้านทั้งในระดับบุคคลและกลุ่ม เพื่อประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Needs Assessment) พร้อมกับการประเมินความเป็นไปได้ด้านทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

กิจกรรมที่ 2 การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ กิจกรรม แผนงาน โครงการที่จะนำมาพัฒนาชุมชน (Project Appraisal and Identification) หลังจากการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนแล้ว หัวหน้าครัวเรือนและนักวิจัยร่วมกันประเมินความต้องการของชุมชนและหาแนวทางแก้ไข ซึ่งแนวทางแก้ไขจะต้องมีหลายทางเลือก หัวหน้าครัวเรือนและนักวิจัยจะต้องร่วมกันตัดสินใจว่าแนวทางแก้ไขโดยวิธีใดเหมาะสมกับชุมชน หรือมีความเป็นไปได้มากที่สุด ซึ่งในขั้นตอนนี้หัวหน้าครัวเรือนจะเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดกิจกรรมการพัฒนาที่จะดำเนินการในขั้นต่อไปว่าจะนำกิจกรรมการพัฒนาอะไรบ้างมาดำเนินการ หรือปฏิบัติ เพื่อที่จะทำให้ชุมชนครัวเรือนสามารถได้รับผลโดยตรง และพึ่งตนเองได้ เช่น เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา หรือ ปลูกพืชชนิดใดบ้าง เป็นต้น

กิจกรรมที่ 3 กำหนดกิจกรรม / แผนงาน / โครงการในแนวทางการพัฒนา กิจกรรมในขั้นนี้เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันเพื่อคัดเลือกกิจกรรมที่กำหนดร่วมกันในกิจกรรมที่ 2 ว่าจะต้องดำเนินการกิจกรรมใดบ้างเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ จะร่วมกันทำในกิจกรรมใด จะแยกกันทำในกิจกรรมใด จะขอร้องหรือบังคับว่าให้ทุกครัวเรือนต้องทำอะไรบ้าง และบางกิจกรรมอาจจะเป็นช่องทางเลือกเพิ่มเติมให้ครัวเรือนตัดสินใจเองไม่บังคับ เช่น กิจกรรมที่บังคับคือทุกครัวเรือนต้องปลูกมะละกอ พริก ตะไคร้ ย่านาง มะเขือ พืชผักสวนครัว เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา เลี้ยงจิ้งหรีด เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด เพาะเห็ด เป็นต้น ส่วนกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นทางเลือกเพิ่มเติมไม่บังคับ เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เป็นต้น ในการวิจัยระยะที่ 3 ต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในบ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 50 คน จาก 50 ครัวเรือน ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัย โดยคณะผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่เบื้องต้นแล้ว ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากชาวบ้าน คาดว่าทุกครัวเรือนจะเข้าร่วมโครงการพัฒนาชุมชน หรือโครงการวิจัยในครั้งนี้ โดยมีนายอำเภอ และหัวหน้าส่วนราชการในอำเภอลงไปช่วยเหลือเต็มที่

ระยะที่ 3 ระยะทดลอง ติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation Phase)

เป็นขั้นตอนที่หัวหน้าครัวเรือน ชาวบ้าน คณะผู้วิจัยร่วมกันดำเนินการ ปฏิบัติงานตามแผนงาน / กิจกรรม / โครงการต่างๆ ที่ร่วมกันสร้างขึ้นในระยะที่ 2 ของการวิจัย ติดตาม ตรวจสอบทุกกิจกรรมที่เป็นแผนงานการวิจัยว่าครบถ้วนและถูกต้องหรือไม่ และจัดเวทีชาวบ้านเพื่อนำเสนอและสรุปผลการวิจัย เพื่อเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน รวมทั้งการสรุปบทเรียน / ถอดบทเรียน / ถอดองค์ความรู้ (Lesson Learn) ด้วยวิธีการ AAR (After Action Review : ทำทันทีหลังเสร็จสิ้นแต่ละกิจกรรมทุกสัปดาห์) และ วิธีการ

Retrospect (ทำหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมทุกอย่างแล้ว) ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนาระบบการเรียนรู้ กระบวนการทำงาน แก่ไขจุดอ่อนที่เคยเกิดขึ้น เพื่อจะได้ไม่ต้องทำผิดซ้ำอีกในครั้งต่อไป แล้วจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ รวมถึงการเผยแพร่ผลการวิจัยสาธารณะ นำผลการวิจัยเสนอต่อการประชุมสัมมนาในระดับชาติ นำผลการวิจัยลงตีพิมพ์บทความในวารสารระดับชาติ และเสนอให้ชุมชนอื่นนำผลการวิจัยไปดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 50 คน จาก 50 ครัวเรือน ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัย โดยคณะผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่เบื้องต้นแล้ว ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากชาวบ้าน คาดว่าทุกครัวเรือนจะเข้าร่วมโครงการพัฒนาชุมชน หรือโครงการวิจัยในครั้งนี้ โดยมีนายอำเภอ และหัวหน้าส่วนราชการในอำเภอลงไปช่วยเหลือเต็มที่พัฒนา

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

(1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

(2) สถิติเชิงอ้างอิง (Inferential Statistics) ได้แก่ การทดสอบเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตัวแปรตามหลายตัวก่อนการทดลอง และหลังการทดลองด้วย การวิเคราะห์ความแปรปรวนหลายตัวแปรตามแบบวัดซ้ำ (MANOVA: Repeated Measure)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน บ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

1.1 ปัญหาของชุมชนบ้านนาทราย พบว่ามีประเด็นหลักๆ ดังนี้

- 1) ปัญหาภัยแล้ง ขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตร
- 2) ปัญหาการขาดความรู้ที่ทันสมัยในการประกอบอาชีพ
- 3) ปัญหาการขาดการสนับสนุนอาชีพเสริม
- 4) ปัญหาการขาดการดูแลจากหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง
- 5) ขาดทุนหมุนเวียน และทุนที่มีอยู่เกิดการกระจุกตัว
- 6) ขาดการฝึกอบรมอาชีพเสริม

1.2 ความต้องการของชุมชน หัวหน้าครัวเรือนต้องการให้จัดอบรมให้ความรู้ด้านอาชีพ การศึกษาดูงานชุมชน การทำผ้าหมี่ย้อมคราม การส่งเสริมอาชีพกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน การทำไร่นาสวนผสม การปรับภูมิทัศน์จัดสวนหน้าบ้าน การเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง การเลี้ยงและขยายพันธุ์สุกร การทำปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด การปลูกมะม่วง กล้วย อื่นทรีย์ปลอดภัยจากสารพิษ การเพาะเห็ดขอนขาว การเลี้ยงปลาตุ๊ก การเลี้ยงไก่พันธุ์สามสายเลือด การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงวัว และการเลี้ยงจิ้งหรีด

2. ผลการสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน บ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนา หรือกิจกรรมด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่จะนำมาใช้ปฏิบัติจริงเพื่อลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน เรียงลำดับกิจกรรมตามความเหมาะสมของกิจกรรม จากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย 1) การทำผ้าหมี่ย้อมคราม 2) การส่งเสริมอาชีพกองทุนหมู่บ้าน 3) การทำไร่นาสวนผสม 4) การปรับภูมิทัศน์จัดสวนหน้าบ้าน 5) การเลี้ยงไก่พันธุ์

พื้นเมือง 6) การเลี้ยงและขยายพันธุ์สุกร 7) การทำปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด 8) การปลูกละมุด 9) เกษตรอินทรีย์ปลอดภัยจากสารพิษ และ 10) การเพาะเห็ดขอนขาว

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน บ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

การวิเคราะห์ค่าสถิติ MANOVA (Repeated Measures) เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการทดลองพบว่า ค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการทดลองตามรูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง ซึ่งสรุปได้ว่ารูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ทำให้ครัวเรือนดีขึ้นกว่าเดิมในด้านรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น รายจ่ายครัวเรือนลดลง จำนวนพืชเพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลดลง และความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนมากขึ้น

จากการดำเนินการวิจัยทั้ง 3 ระยะ สามารถสรุปรูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนได้เป็น 6 ขั้นตอนดังนี้ 1) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ทำความเข้าใจชักชวนคนเข้าร่วมโครงการพัฒนา 2) นำผู้สนใจไปทัศนศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ 3) ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชน 4) ร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการที่มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ แล้วร่วมกันเลือกสรรกิจกรรมที่จะนำไปปฏิบัติ 5) ลงมือปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาตามที่ตกลงกันไว้ โดยส่งเสริมความเข้มแข็งและความกระตือรือร้นของการดำเนินงานด้วยการเชิญหมู่บ้านอื่นที่เป็นเครือข่ายการพัฒนามาดูงานบ่อย ๆ เชิญนักการเมืองระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ข้าราชการระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และอาจารย์มหาวิทยาลัยมาร่วมการถอดบทเรียนบ่อย ๆ และมีการถ่ายทอดทางสถานีวิทยุชุมชน และ 6) การคืนความรู้สู่ชุมชน

อภิปรายผลและสรุปผล

ผลการสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน แบ่งเป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ทำความเข้าใจชักชวนคนเข้าร่วมโครงการพัฒนา 2) นำผู้สนใจไปทัศนศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ 3) ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชน 4) ร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการที่มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ แล้วร่วมกันเลือกสรรกิจกรรมที่จะนำไปปฏิบัติ 5) ลงมือปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาตามที่ตกลงกันไว้ โดยส่งเสริมความเข้มแข็งและความกระตือรือร้นของการดำเนินงานด้วยการเชิญหมู่บ้านอื่นที่เป็นเครือข่ายการพัฒนามาดูงานบ่อย ๆ เชิญนักการเมืองระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ข้าราชการระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และอาจารย์มหาวิทยาลัยมาร่วมการถอดบทเรียนบ่อย ๆ และมีการถ่ายทอดทางสถานีวิทยุชุมชน และ 6) การคืนความรู้สู่ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ **กริชพัฒน์ ภูวนา [7]** ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านอยู่ดีมีสุขมีการดำเนินงาน 6 ขั้นตอน คือ 1) สำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน 2) จัดทำแผนการเรียนรู้ 3) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ละกิจกรรม และสรุปบทเรียน 4) การทบทวนแผนการดำเนินงานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ชัดเจน 5) นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อพัฒนา และ 6) ยกองค์ความรู้ไปสู่การแก้ปัญหาและความสนใจของกลุ่มองค์กร และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **สุภาพร ลากจิตร์ [8]** ที่พบว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นสังคมพึ่งตนเองมีกระบวนการทำงาน 9 ขั้นตอน คือ 1) ครู กศน. เตรียมการก่อนเข้าชุมชน 2) จัดเวที 3) ศึกษาทางเลือกร่วมกับชุมชน 4) จัดทำแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการ 5) เรียนรู้ตามกำหนด 6) ประเมินผลการเรียน 7) ปรับปรุงแก้ไขคุณภาพการเรียน 8) สรุปผลการดำเนินงานหรือข้อค้นพบ และ 10) เผยแพร่ผลงาน

โดยรวมแล้วขั้นตอนต่าง ๆ ในรูปแบบการพัฒนาที่ได้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะคล้ายคลึงกับนักวิจัยหลายคนที่ผ่านมา แต่ก็มีส่วนที่เสริมเข้ามาซึ่งคนอื่นไม่ได้กล่าวถึง หรือไม่ได้ให้ความสำคัญ แต่การค้นพบของคณะผู้วิจัยในครั้งนี้ และคิดว่าเป็นปัจจัยสำคัญมากต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ขั้นที่ 2 ที่นำผู้สนใจไปทัศนศึกษาดูงานหมู่บ้านต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งจำเป็นมาก เพราะจะทำให้ผู้สนใจเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งมากกว่าการบรรยายโดยวิทยากร ทำให้ผู้สนใจมองเห็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ มองเห็นแนวทางการดำเนินงานได้ทะลุปรุโปร่งจนสามารถที่จะนำมาเป็นแบบอย่างหรือนำมาประยุกต์ใช้ มองเห็นกิจกรรมที่จะเลียนแบบมองเห็นที่เลี้ยงที่จะช่วยให้คำปรึกษา มองเห็นแหล่งพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ ต้นพันธุ์ มองเห็นช่องทางการซื้อขายระบายสินค้า มองเห็นความผิดพลาดล้มเหลวที่หมู่บ้านต้นแบบทำมาก่อน การไปทัศนศึกษาดูงานในหมู่บ้านต้นแบบที่เหมาะสมจะสร้างความอึดใจใหม่ สร้างกำลังใจที่ตื้อเยียมให้แก่ผู้สนใจที่คิดจะเริ่มต้น และ ขั้นที่ 5) ลงมือปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาตามที่ได้ตกลงกันไว้ โดยส่งเสริมความเข้มแข็งและความกระตือรือร้นของการดำเนินงานด้วยการเชิญหมู่บ้านอื่นที่เป็นเครือข่ายการพัฒนามาดูงานบ่อยๆ เชิญนักการเมืองระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ข้าราชการระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และอาจารย์มหาวิทยาลัยมาร่วมการถอดบทเรียนบ่อยๆ และมีการถ่ายทอดทางสถานีวิทยุชุมชน ขั้นตอนนี้เป็นอีกขั้นตอนที่สำคัญมากๆ เช่นเดียวกับขั้นที่ 2 ที่กล่าวมาแล้ว โดยที่ในงานวิจัยอื่น ๆ ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดการส่งเสริมความเข้มแข็งความกระตือรือร้นให้เกิดขึ้น คณะผู้วิจัยมั่นใจว่าขั้นที่ 5 นี้สำคัญที่สุดในการสร้างความสำเร็จความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในการพัฒนา การมีหมู่บ้านเครือข่ายการพัฒนามาที่ทัศนศึกษาดูงาน จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมโครงการตื่นตัว ปรับปรุงพัฒนา เตรียมตัวให้ดีตลอดเวลา ถ้าช่วงใดไม่มีใครมาดูงานเลย การดำเนินงานจะไม่ค่อยคึกคักมากนัก และการที่มีการประชุม จัดเวที จัดการถอดบทเรียนเป็นระยะ ๆ โดยมีนักการเมือง ข้าราชการ อาจารย์มหาวิทยาลัยเข้าร่วมกิจกรรมบ่อยๆ หรือเป็นระยะๆ ก็ช่วยให้ชุมชนเกิดความกระชุ่มกระชวย ตีอกตีใจที่เจ้านายหรือผู้หลักผู้ใหญ่ ข้าราชการให้ความสนใจ ยกย่องชื่นชม จะช่วยส่งเสริมกระตุ้นการพัฒนาได้ดีมาก ตลอดจนมีการถ่ายทอดกิจกรรมของชุมชนผ่านทางสถานีวิทยุต่างๆ เป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

การนำข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ คณะผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบขั้นตอนการพัฒนาชุมชนที่มีผู้กล่าวไว้หลายคนดังกล่าวมาแล้วล้วนแต่มีความสอดคล้องกัน จึงขอเสนอแนะเฉพาะจุดเด่นที่ในการวิจัยครั้งนี้พบว่า เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ๆ 2 เรื่องดังได้กล่าวไว้ในการอภิปรายผลคือขั้นตอนการทัศนศึกษาดูงาน และขั้นตอนการลงมือปฏิบัติที่จะต้องให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความเข้มแข็ง ความกระตือรือร้น กระชุ่มกระชวย ด้วยการจัดให้มีหมู่บ้านอื่นมาที่ทัศนศึกษาดูงานบ่อย ๆ และให้มีนักการเมือง ข้าราชการ อาจารย์มหาวิทยาลัยมาร่วมกิจกรรมในหมู่บ้านบ่อย ๆ ตลอดจนการถ่ายทอดเสียงทางสถานีวิทยุ จะช่วยสร้างความภาคภูมิใจ สร้างความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ทำให้การพัฒนามีความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- [1] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554)* สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=139>
- [2] เสรี พงศ์พิศ. (2546). *แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภูมิปัญญาไทย.
- [3] สมธ ตันติเวชกุล. (2549). *ชีวิตพอเพียง. นิตยสารแพรว รายปักษ์* (25 พฤษภาคม), 254 - 258.
- [4] เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2538). *ประชากรกับการพัฒนา*. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) หน้า 70.
- [5] สมทรง บรรจงจิตินันต์. (2560). *แนวทางการจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาบ้านหัวคู ตำบลพระยาบันลือ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 7(1), 185-199.

- [6] พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล. (2561). การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน: การเชื่อมโยงชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงและหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ บุรีรัมย์และสุรินทร์. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(1), 116-128.
- [7] กริชพัฒน์ ภูวนา. (2554). รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข กรณีศึกษา: บ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- [8] สุภาพร ลาภจิตร. (2552). การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การออกแบบและพัฒนาระบบจัดการเรียนรู้ภาคประชาชนพื้นฐานวิถีสุรินทร์แบบบูรณาการสู่สังคมชุมชนพึ่งตนเอง. สุรินทร์ : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดสุรินทร์.